

VERSENYKÉPESSÉG AZ EURÓPAI UNIÓ EGYSÉGES PIACÁN: HORVÁTORSZÁG

LŐRINCZNÉ BENCZE EDIT¹

Összefoglalás:

Horvátországban a 2004-ben csatlakozott államokhoz képest későn megkezdett reformfolyamatok, a piacgazdaság kiépítése, a gazdaság strukturális átalakítása mind a mai napig felemás módon és csak részlegesen valósult meg. Bár gazdaságilag hosszú távon a Nyugat-Balkán legjobb teljesítő állama volt, s a csatlakozási kritériumok esetében az EU által támasztott gazdasági feltételeknek kiválóan megfelelt, a kezdeti stádiumban lévő reformok 2009-ben a gazdasági válság miatt megakadtak s az országot hanyatló növekedési pályára állították. Ezt tükrözik az állam makrogazdasági mutatói, valamint a Világgazdasági Fórum által évente készített versenyképességi jelentések. A versenyképesség 3 részindexének és 12 pillérének vizsgálata alapján láthatóak Horvátország versenyképességének fő akadályai. A legfontosabb tennivalók a piacgazdaság kiépítésének és a gazdasági szerkezetátalakításnak a befejezése, a vállalkozóbarát üzleti környezet megteremtése, a kutatás, a fejlesztés és az innováció megerősítése, s mind a külföldi, mind a magántőke bevonása a gazdaság élénkítésébe.

Kulcsszavak:

makrogazdasági mutatók, működő piacgazdaság, strukturális reformok, versenyképesség.

Summary:

Compared to the other states joining the European Union in 2004, in Croatia the economic and political transformation process has been initiated rather late and all the structural changes have just been partially implemented. In the long run, however, the country's economy was the best performing in the Western Balkans and Zagreb was able to fulfil the EU economic criterion to have a functioning market economy and the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union. Despite these improvements the reforms came to a halt at an early stage in 2009 due to the economic crisis. The country's economy has been declining since then. This is reflected not only in the state's macroeconomic indicators but also in the annual competitiveness report of the World Economic Forum. In the present essay Croatia's competitive disadvantages are investigated on the basis of 12 pillars organized into three subindexes of competitiveness. In order to improve the country's competitiveness, market oriented economic reforms should be finished. The business environment needs to be strengthened, as well as R&D, innovation, FDI and private capital in order to further stimulate the economy.

Keywords:

macroeconomic indicators, functioning market economy, structural reforms, competitiveness.

Bevezetés

Az 1991-ben önállóvá vált Horvátország előtt olyan feladatok álltak, mint az állam integritásának megteremtése, a nemzet- és államépítés, nemzetközi elismertségének biztosítása, a plurális demokrácia kiépítése, a piacgazdaság létrehozása és gazdasági potenciáljának erősítése. Utóbbi kiemelt szereppel bír Horvátországban is, hiszen a létrejövő új állam számára fontos, hogy milyen helyet foglal el a világban, melynek egyik legfőbb mérőszámát gazdasági mutatói és versenyképessége adják. Jelen tanulmány Horvátország versenyképességét veszi górcső alá, s megvizsgálásra kerülnek a több mint 20 éve önálló állam eddig elért gazdasági teljesítményei, vagyis ex post versenyképessége, továbbá az ex ante versenyképesség, vagyis hogy a gazdaság eredményeire építve milyen lehetőségek állnak a további gazdasági növekedés előtt, hogy az állam milyen hatékonysággal tud gazdálkodni a rendelkezésére álló erőforrásokkal. A kérdés vizsgálatának aktualitását többek közt az is adja,

¹ Lőrinczné dr. Bencze Edit PhD, Kodolányi János Főiskola Társadalomtudományi Képzési Központ igazgató, főiskolai tanár, lbedit@kodolanyi.hu.

hogy az állam 2013. július 1-jével tagja lesz az Európai Uniónak, s taggá válásnak egyik alapvető kritériuma, hogy a horvát gazdaság képes legyen megbirkózni a Közösség egységes piacán uralkodó versennyel, mert csak így biztosítható számára az integrációból fakadó előnyök kellő mértékű kihasználása. A munka a fentiek figyelembe vételével egyrészt megvizsgálja a horvát makrogazdasági eredményeket, másrészt a horvát gazdaság versenyképességét az Európai Unió piacán és a világban (Global Competitiveness Index és a World Competitiveness Yearbook).

Az önálló piacgazdaság kiépítésének nehézségei a kilencvenes években

Horvátországban a gazdasági átalakulás problémáira adandó válasz alapján három jól elkülöníthető időszakot lehet meghatározni. Az első, rövidtávon megoldásra váró feladat, hogy – mint a többi rendszerváltó országnak – szembe kellett néznie a transzformációs krízis minden nehézségével, kezdve a magas inflációval, a termelés hanyatlásával, az export drasztikus csökkenésével, az eladósodással, egészen a tömegessé váló munkanélküliségig. Ennek rendbetétele az első és rövidtávon megoldásra kerülő teendő volt, melyet néhány kivétellel, sikeresen realizált az ország. Középtávon a rendszerváltás véghezvitele a cél, mely a gazdaságban főként a sikeres privatizációt, a piacgazdaság megteremtését foglalja magában, s még mindig nem fejeződött be. Mindehhez olyan csak hosszú távon megvalósítható feladatok is társulnak, melyek az uniós csatlakozással kerültek előtérbe, s a gazdaságnak az EU-tagállamok fejlettségi szintjéhez való közelítését célozzák meg. (Balázs 1998)

Szlovénia után gazdaságilag az egykori Jugoszlávia második legfejlettebb tagállama Horvátország volt, melynek következtében az önállóvá váló állam jó alapokkal indult a gazdasági átalakítás és piacgazdaság megvalósítása terén. A fejlett ipar és infrastruktúra, a térség államaihoz képest magas GDP és a turizmus következtében gazdasági kapcsolatai már korán kialakultak Európa nyugati régióival, s már függetlensége kikiáltása előtt exportjának kb. 25%-a Nyugat-Európa felé irányult. Ez is közrejátszott abban, hogy a 80-as években lezajló világgazdasági krízis begyűrűzött és súlyosan érintette az országot, csökkent a GDP, az eladósodás hatalmas méreteket öltött, s ez hiperinflációt eredményezett. A függetlenség megteremtése és a 90-es évek háborúja tovább nehezítette az ország helyzetét, hatalmas anyagi károk² keletkeztek, az infrastruktúra jelentősen megrongálódott, számos lakóház, hidak, gyárak semmisültek meg. Súlyos gazdasági nehézségeket okozott a menekültáradat, a tradicionális kelet-európai piacok elvesztése, a fő bevételi forrás, a turizmus visszaesése. Ráadásul az országnak ekkor kellett szembenéznie a piacgazdaságra történő áttéréssel, az önálló gazdaságpolitika kialakításával. Mindez recessziót, pénzügyi gondokat, elszabaduló inflációt és növekvő munkanélküliséget eredményezett. (World Bank 2004; Kušić 2006; European Commission 2004)

Az ország makrogazdaság mutatói kedvezőtlenek voltak, így 1991 és 1993 között az infláció a 100%-ot is elérte, az ország GDP-je 28%-kal csökkent, míg az árak 64%-kal estek vissza. A kormányzat stabilizációs programja (1993. október 4.) és az újjáépítési kereslet által kiváltott növekedés következtében, valamint a Világbank és az IMF segítségével köszönhetően a problémák egy részét sikerült felszámolni, és a 90-es évek közepén a gazdasági nehézségeken túljutva jelentős fellendülés kezdődött. Az ország makrogazdasági mutatói lényegesen javultak az 1994 és 1997 közötti időszakban, így a GDP növekedése elérte a 6,4%-os átlagot, melyet azonban nem követett a gazdaság strukturális átalakulása. A

² A károkat illetően nagyon eltérő adatok állnak rendelkezésre, így 22-27-29 milliárd dolláros becslések egyaránt előfordulnak.

piacgazdaságra való átmenet lassú volt, az adók és állami kiadások növekedtek, az árak és bérek nagy ütemben emelkedtek (közel kétszer magasabbra, mint Magyarországon), s ezt betetőzte még a bankkrízis és a koszovói helyzet miatt kialakult bizonytalanság. Mindezek folytán a gazdasági növekedés lelassult, ismét recesszió következett be, melyet azonban ekkor már nem követett hiperinfláció és a kuna korábbiakhoz hasonló meggyengülése. A válság mélypontja 1999-ben tetőzött. (*World Bank 2004*)

Horvátország makrogazdasági mutatói 2000-től a válság kialakulásáig

A recesszió mélypontját jelentő 1999-es évtől kezdődően 2008-ig, a válság hatásainak jelentkezéséig a horvát gazdaság hosszú idősoros gazdasági teljesítménye pozitív képet mutatott és a 2000-ben bekövetkező politikai váltással együtt a gazdaság is növekedési pályára állt. Az állam mérsékelt makroökonómiai stabilitást tudhatott magáénak, magasan felette volt a SAP³ országok teljesítményének és az újonnan csatlakozó országok közép szintjét is elérte.

Az erősségek tekintetében a GDP magas növekedési aránya és a nagyon alacsony infláció emelhető ki. Előbbi esetében azonban előrevetíti a válság idején történő mélyrepülést, hogy a GDP évi növekedésének motorja továbbra is elsősorban a költségvetésből finanszírozott infrastrukturális fejlesztések sora, és csak kisebb részben a magánszektor. A növekedés fő hajtóerői az ipari termelés bővülő volumene, a kiskereskedelem, az újjáépítés és beruházások, valamint a turizmus. Az infláció alakulását tekintve Horvátország a közép-kelet-európai térség egyik legsikeresebb állama. Ebben fontos szerepet játszik a bankrendszer átalakítása, melynek első lépéseként 1990-ben létrehozták a Horvát Nemzeti Bankot, jelezvén függetlenségét a kormányzattól. 1994 májusában bevezették a horvát kunát (HRK), melynek konvertibilissé válásával a pénzügyi reform utolsó akadályai is megszűnt. A pénzügyi politika sikerét jelzi, hogy Horvátországban 1995-től kezdve az infláció egyszámjegyűvé vált. (*Croatian National Bank 2008ba 2008b; IMF 2007, World Bank 2007*)

A legégetőbb problémák három pontba sűrítethetők össze, így aggasztó volt az export túlságosan kis mértékű növekedése, melynek következtében fokozódott az ország külső eladósodása. A zöldmezős beruházások hiányával, a privatizációs problémákkal és a túlságosan lassú gazdasági szerkezetátalakítással indokolható a második probléma, a magas munkanélküliség. A foglalkoztatottak tekintetében Horvátország mindvégig egyike a legalacsonyabb mutatókkal rendelkező országoknak, a kérdéses időszakban a 2007-es adatok alapján a munkakorú (15 év feletti) lakosság mindössze 44,1 százaléka dolgozott. (*Državni 2007*) Végül a gazdaságpolitikai prioritások között a magas állami kiadások csökkentését nevezi meg, melyek GDP arányos értéke az egyik legmagasabb Európában. A magas költségvetési hiány ellensúlyozására elengedhetetlenül szükség volt külföldi hitelek felvételére, mely az államadósság már a kilencvenes évek újjáépítése során elkezdődött további nagymértékű növekedését eredményezte, s ma az egyik legégetőbb problémája az országnak. (*Government 2006*)

Az alábbiakban a recesszió mélypontját jelentő 1999-es évtől kezdődően 2007-ig az ország makroökonómiai indikátorainak összefoglalása látható, mely adatokra építve láthatóvá válnak a horvát gazdaság és versenyképesség legfőbb szegmensei, azok változásai és az állam előtt álló legégetőbb feladatok.

1. táblázat

A horvát nemzetgazdaság főbb indikátorai 1999–2007

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
--	------	------	------	------	------	------	------	------	------

³ Stabilisation and Accession Process, Stabilizációs és Társulási Folyamat.

népesség (millió)	4 554	4 381	4 437	4 443	4 442	4 439	4 442	4 440	4 436
1 főre jutó GDP (euró)	4 100	4 560	4 997	5 507	5 905	6 461	7 038	7 707	8 452
reál GDP %	-0,9	2,9	4,4	5,6	5,3	4,3	4,3	4,8	5,6
infláció fogyasztói árindex	4	4,6	3,8	1,7	1,8	2,1	3,3	3,2	2,9
államháztartás egyenlege GDP %	-7,1	-7,5	-6,8	-4,9	-6,2	-4,8	-4	-3	-2,3
folyó fizetési mérleg GDP %	-7,7	-2,8	-3,7	-8,6	-7,2	-5	-6,3	-7,9	-8,6
külső államadósság GDP %	54,5	61,4	61,4	61,9	75,8	80	82,4	85,5	87,8
államadósság GDP %	-	48,7	49,8	48,8	48,6	48,9	49,2	46,7	44,3
export GDP %	41	47,1	48,8	45,5	50,1	49,7	48,9	49,7	49
import GDP %	49,3	52,3	54,6	56,4	57,9	56,5	55,9	57,4	57,3
munkanélküliségi ráta	13,6	16,1	15,8	14,8	14,3	13,8	12,7	11,2	9,6
foglalkoztatási ráta	44,8	42,6	41,8	43,3	43,1	43,5	43,3	43,6	44,1

Forrás: Croatian National Bank (2008a, 2008b), CROSTAT (2008).

A gazdasági válság hatásai a horvát versenyképességre

A gazdasági válságot megelőzően a horvát gazdaság stabil és erős volt, melyet alátámaszt, hogy a krízis előtti öt év átlagát vizsgálva a GDP éves növekedése elérte a 4%-ot. A növekedés motorjai 2003-2004-től kezdve elsősorban a magánbefektetések számának ugrásszerű emelkedése és a fogyasztás erőteljes növekedése voltak, s habár az export is szignifikánsan erősödött, az importban tapasztalható pozitív változások a legszembetűnőbbek. Utóbbi negatív következménye azonban az államháztartási hiány fokozatos növekedése, mely a válság kibontakozásakor, 2008-ban elérte a GDP 9%-át, s ez további problémákat generálva a GDP arányos külső államadósságot 90%-ra növelte. Mindezek ellenére maga a válság 2008-ban még csak kis mértékben érintette az országot, gazdasága ekkor még stabilnak volt mondható, s számottevő visszaesés csak 2009-től tapasztalható. Ha a legégetőbb problémákat számba vesszük, akkor ezek közül kiemelkednek a folyó fizetési mérleg növekvő hiánya, az államadósság növekedése, a csökkenő export, az erőteljesen visszaszoruló belső fogyasztás, a beruházások, különös tekintettel a külföldi tőkeberuházások visszaesésére, valamint jelentős probléma a turizmusban bekövetkező hanyatlás. Mindezek következtében elmondható, hogy az állam makroökonómiai és versenyképességi mutatói 2009-től kezdve negatív irányt vettek.

2. táblázat

Horvátország makrogazdasági mutatói 2008–2012

	2008	2009	2010	2011	2012
GDP	2,4	- 6,9	- 2,3	0,0	- 2 ,0
infláció	6,1	2,4	1,1	2,3	3,4
államháztartás egyenlege	- 3,3	- 4,6	- 5,4	- 5,5	- 4
folyó fizetési mérleg	- 9,3	- 5 ,1	- 1,1	- 0,9	0,1
munkanélküliség	8,4	9,1	11,8	13,5	15,8

A nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság előtérbe helyezte azokat a megoldatlan, vagy csak részlegesen véghezvitt strukturális problémákat, melyek az ország rendszerváltó jellegéből és a piacgazdaságra történő átállás nehézségeiből fakad. Ezek közül kiemelkedik a már említett relatíve magas költségvetési hiány. A magas állami kiadásokban nagy szerepet játszanak a helyi önkormányzatoknak nyújtott támogatások, az állandó forráshiánnyal küszködő egészségügy (GDP 7,7%-a), a nyugdíjrendszer fenntartásának nehézségei (GDP 11,5 %-a), és más szolgáltató ágazatok számára biztosított hitelek és támogatások. Az állami kiadások csökkentése alapvető prioritásként fogalmazódott meg az ország Stratégiai Fejlesztési Keretprogramjában, valamint a válságkezelő tervezetekben, melyek célul tűzték ki az államháztartás nagy rendszereinek reformját, a szociális kiadások csökkentését, a jóléti rendszer átalakítását, valamint a közszolgáltatások szerkezeti átalakítását és részleges liberalizációját, működésük piaci alapokra való helyezését és nyereséggé tételét. A válságkezelő intézkedések között az állami szubvenciók nagyfokú csökkentése is megfogalmazódott, hiszen az államháztartás növekvő hiányában ez a tétel is nagy összeggel szerepel. Szükséges mérsékelni azon állami garanciákat, melyeket elsősorban a közszolgáltatásokban és a közlekedési ágazatban veszteségesen működő állami vállalatoknak nyújt a kormány. (*Government 2006*)

Ezen intézkedések megvalósításában külső kényszerítő erővel lép fel Horvátország európaizációja, hiszen a Közösséghez való csatlakozás kritériumai és a tárgyalási fejezetek előírják a közösségi vívmányok átvételét és hazai gyakorlatba történő beültetését. Nem véletlen, hogy az elhúzódó tárgyalási folyamatokban éppen azok a dossziék kerültek utoljára ideiglenesen lezárásra, mely ezen kérdéseket tartalmazták.

A versenyképességet erősen negatív irányba befolyásoló tényező a privatizáció, mely a politikai csatározások előtérbe kerülve következtlenül, állandó megtorpanásokkal küzdve, nagyon lassan ment végbe, s mind a mai napig befejezetlen. Ezen a hiányosságon is az uniós kritériumok teljesítése sokat lendített, s bár az állam, mint tulajdonos visszavonulóban van, mégis a gazdaság néhány ágazatában továbbra is meghatározó a szerepe. Az állam mind a mai napig részvényes számos vállalatban, a nemzeti vagyon 40%-a közvetlenül vagy közvetve (pl. nyugdíjalapokon keresztül) ma is állami kézben van. Kiemelkedő az állami szerepvállalás a hajógyártás, a fémfeldolgozás, a mezőgazdasági kombinátok, a közüzemi szolgáltatások és az infrastruktúra vonatkozásában. Elkészült ugyan a tartósan állami (többségi állami) tulajdonban maradó 210 gazdálkodó szervezet listája,⁴ de a privatizációra váró több mint ezer vállalkozás eladása és liberalizációja csak lassan valósult meg. Ezt támasztja alá, hogy csak az uniós csatlakozási tárgyalások utolsó szakaszában fejeződött be a hajógyártás magánosítása, s ez a magyarázata annak is, hogy a magyar elnökség utolsó napján, 2011. június 30-án, utolsóként került lezárásra a 8-as számú versenypolitikai fejezet, hiszen a közösségi versenyjog tiltja az állam ilyen jellegű beavatkozását a gazdaságba. A kérdés rendezése még jelenleg is folyamatban van, mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy horvát Csatlakozási Szerződés negyedik, az Egyéb rendelkezések címet viselő fejezete alapján a Bizottság szoroson nyomon követi Horvátország valamennyi kötelezettségvállalását, amelyeket a csatlakozás időpontjára kell teljesítenie. Ezek között találhatóak a versenypolitika terén tett kötelezettségvállalások, valamint az acél- és hajóépítő-ipar szerkezetátalakítása is. Utóbbiak kiemelt helyzetére utal, hogy a Csatlakozási Szerződésben külön (a nyolcadik és kilencedik) mellékletek foglalkoznak a hajóépítő- és acélipar szerkezetátalakítására vonatkozó horvát

⁴ A listán – tőke hiányában veszteséget termelő – 3 hajógyár, 2 acélmű és egy alumíniumkohó mellett a HT telefontársaság és az INA további tulajdonhányada, a HEP villamos energiatermelő- és elosztó vállalat, számos idegenforgalmi objektum, több agrár-ipari kombinát, vagy a zágrábi nemzetközi repülőtér is megtalálható volt.

kötelezettségvállalásokkal, s ezek végrehajtásának ellenőrzésére a Bizottság bármikor független szakértőt küldhet az országba. (Council 2011, Lőrinczné 2013)

A térségben egyedülállóan sikeres gazdaság eredményei ellenére tehát a gazdaság strukturális átalakításának gondjaival néz szembe, s ezen problémák a válság idején hatványozottan vetették vissza Horvátország versenyképességét. A jelentős mértékű külföldi tőkebefektetések hiánya miatt nem jött létre modern nagyipar, a meglévő cégek állandó likviditási gondokkal küszködnek, s nem képesek még a hazai igények kielégítésére sem, nemhogy megfelelő exporttevékenységre, a mezőgazdaság korszerűtlen, a birtokstruktúra az elaprózottsága miatt nem képes hatékony termelésre. Az idegenforgalom és az ahhoz kapcsolódó magas színvonalú szolgáltatóipar, valamint a közlekedési infrastruktúra kiemelkedő helyzete a válság idején szintén hanyatlik és az ország nem képes ezen ágazatokból olyan versenyelőnyt kovácsolni, ami versenyképességének megőrzését biztosítani tudná.

Horvátország versenyképességi mutatói

A genfi székhelyű Világgazdasági Fórum (World Economic Forum: WEF) évről évre megjelenteti globális versenyképességi jelentését, amelyet 2012-13-ban 144 állam gazdasági mutatóinak vizsgálatával alakított ki. A versenyképességet mérő adatok összegyűjtése az adott állam gazdasági szereplőinek közreműködésével történik. Módszere, hogy a vállalatok képviselőinek minden országban egy egységesen definiált hét fokozatú skálán kell kiválasztania az országra leginkább megfelelő választ. A fokozatok minőségi sorrendet takarnak – az egyes jelenti a legrosszabb, a hetes a legjobb értéket – s ez lehetővé teszi a különböző országoknak az adott versenyképességi tényező alapján történő összehasonlítását. Ezen kívül mennyiségileg mérhető, számbavételre alkalmas, az államra jellemző kulcsmutatók összevetése is megtörténik, úgy, mint az ország GDP-je, az egy főre jutó GDP, az ország részesedése a világ össz GDP-jéből, a költségvetési hiány, a beruházási ráta, és a népességszám. Mindezek alapján készül el az ország globális versenyképességi indexe (Global Competitiveness Index: GCI), mely 3 részindex – alapvető, hatékonyságnövelő és innováció, komplexitás részindex – és ezeken belül 12 pillér alapján kerül meghatározásra.

Az alábbiakban látható, hogy globális versenyképességi indexét tekintve Horvátország 2012-ben a 81. helyet foglalja el a rangsorban, mely öt helyezéssel rosszabb, mint az azt megelőző évben. Így, ha a Közép- és Délkelet-Európa térségének országait vesszük számba, akkor a keleti bővítéskor csatlakozó mindegyik állam megelőzi Zágrábot, sőt még két nyugat-balkáni állam, Montenegró (72) és Macedónia (80) is előrébb került a rangsorban.

3. táblázat
Horvátország versenyképességi indexe 2012

ország	rangsor 2012	rangsor 2011	különbség
Csehország	39	38	↘ -1
Lengyelország	41	41	0
Szlovénia	56	57	1
Magyarország	60	48	↘ -12
Bulgária	62	74	12
Szlovákia	71	69	↘ -2
Montenegró	72	60	↘ -12

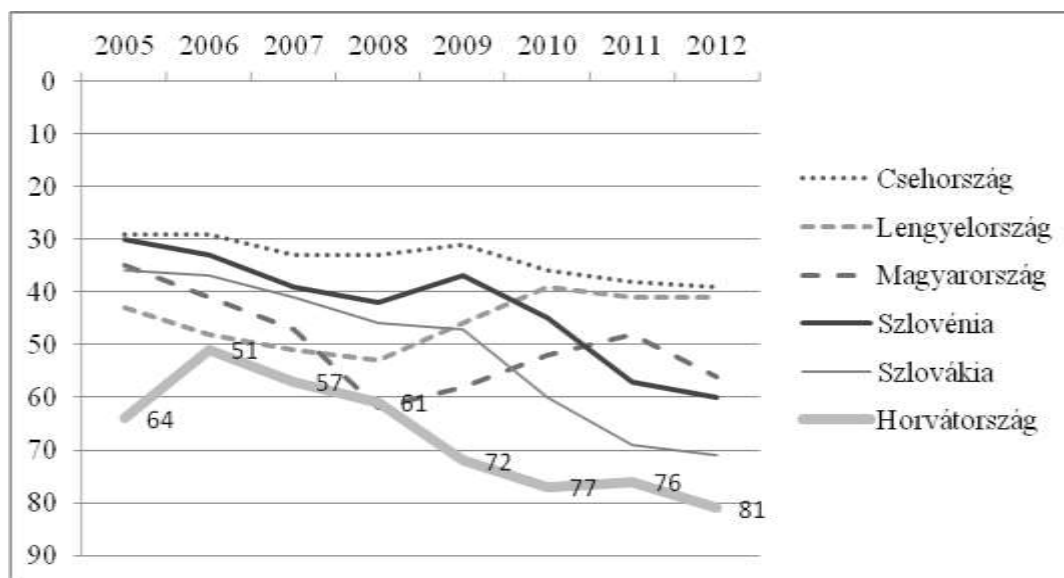
Románia	78	77	↘ -1
Macedónia	80	79	↘ -1
Horvátország	81	76	↘ -5
Bosznia-Hercegovina	88	100	
Albánia	89	78	↘ -11
Szerbia	95	95	0

Forrás: World Economic Forum (2012) The Global Competitiveness Report 2012-2013. Geneva alapján saját szerkesztés.

Látható, hogy a térség államainak többsége az előző évhez viszonyítva veszített versenyképességéből, mely az alapvető indokok tekintetében sok hasonlóságot mutat. Akárcsak Horvátországban, a többi államban is a gazdasági rendszerváltás befejezetlensége, a nem stabil lábakon álló piacgazdaság, az eladósodás áll a hanyatlás háttérében, amit az elhúzódó válság tovább mélyített.

1. ábra

Horvátország és Közép-Kelet-Európa versenyképességi indexének változásai 2005–2012

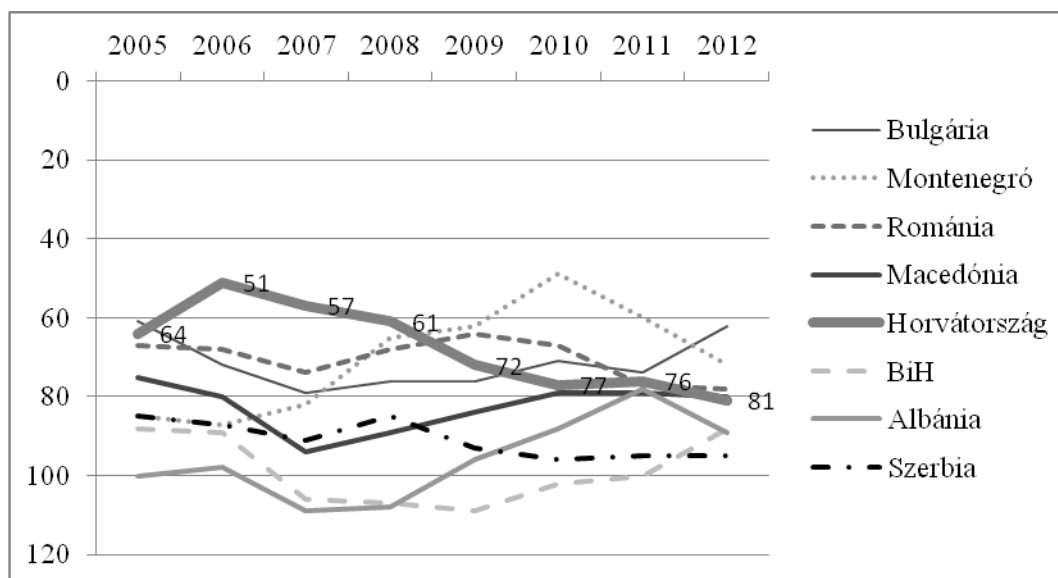

Forrás: World Economic Forum (2005–2012) The Global Competitiveness Report 2005-2006 – 2012-2013. Geneva alapján saját szerkesztés.

Ha összevetjük a horvát versenyképesség alakulását a 2004-ben uniós felvételt nyert rendszerváltó országokéval, akkor a fenti diagramon jól látható, hogy 2005-ben még jelentős különbséget hogyan sikerült fokozatosan csökkentenie Zágrábnak, s ezen megindult pozitív folyamatoknak miként vetett véget a válság, s miként állt lejtőre a horvát versenyképesség. A negatív irány még erőteljesebben érzékelhető, ha ugyanezen időintervallumban a GCI-t összehasonlítjuk a Nyugat-Balkán többi államának, valamint a 2007-ben csatlakozott Románia és Bulgária adataival. Az időszak elején egyértelmű volt a horvát versenyfőlény, versenyképesség tekintetében igazolható, hogy Horvátország részese lehetett volna a 2007-es bővítési körnek. A korábbiakban megnevezett indokok miatt azonban fokozatosan elveszítette ezen vezető pozícióját, s 2012-re már a térség 4 államának is jobbak a mutatói.

2. ábra

Horvátország és a Balkán versenyképességi indexének változásai 2005–2012

Forrás: World Economic Forum (2005-2012) The Global Competitiveness Report 2005–2006 – 2012–2013. Geneva alapján saját szerkesztés.

Kevésbé tűnik borúlátónak és sokkal árnyaltabb a helyzet, ha a 3 részindex és 12 pillér alapján részleteiben is megtekintjük a horvát versenyképességi mutatókat, hiszen ezek alapján láthatóvá válnak az ország versenyelőnyei és azon területek is, amelyek további intézkedésekre szorulnak.

Az alapvető tényezők részindex 4 mutatót vesz górcső alá, így az intézményeket, az infrastruktúrát, a makrogazdasági környezetet, valamint az egészségügyet és az alapoktatást.

1. Az intézményi indikátorok szinte mindegyike alacsony eredményeket mutat, s visszaköszönnek azon problémák, melyek az uniós csatlakozás során mindvégig problematikus kérdéseknek bizonyultak. A mutatók alapján jelentős intézkedésekre van szükség az állam centralizáltságának csökkentése terén, növelve a kormányzat átláthatóságát, az igazságszolgáltatás függetlensége és hatékonysága vonatkozásában, a korrupció, a szervezett bűnözés visszaszorításában, a politikusok iránti bizalomvesztés és a kormányzati túlköltekezés csökkentésében, s a befektetési környezet és üzleti vállalkozások esetében az adminisztratív terhek jelentős egyszerűsítésekre van szükség.

2. A horvát versenyelőny egyik sarkalatos eleme az infrastruktúra magas színvonala, mely köszönhető egyrészt a vasúti közlekedésben történő állami szerepvállalásnak, másrészt a telekommunikációs ágazat privatizációjának. Ennek következtében előkelő helyet foglal el a közúti és vasúti szolgáltatások tekintetében (29 és 49. a GCI rangsorban), valamint az egy főre jutó mobilszolgáltatások használatában is. Ezen pillér vonatkozásában a légit közlekedés és a hajózási infrastruktúra javítására van szükség, mely a magántőke bevonásával és ösztönzésével valósítható meg.

3. A makrogazdasági környezet alapvetően stabilnak mondható a nyugat-balkáni államban, s legkedvezőbb versenyképességi mutatója a tartósan alacsony infláció, mely kiszámítható monetáris politikájának, s ehhez kapcsolódóan stabil valutájának és árendszerének tudható be. A Világgazdasági Fórum értékelése szerint is a problémát a magas államadósság, az államháztartás egyenlege és a folyó fizetési mérleg hiánya jelentik.

4. A fundamentumok részindex esetében az utolsó szegmens az egészségügy és az alapoktatás. Horvátország kiemelkedően teljesít olyan vizsgált egészségügyi mutatók

vonatkozásában, mint a malária, az AIDS és a tüdővész (GCI index 1, 6, 7), az alacsony gyermekhalandóság és a relatíve magas várható élettartam (76,5 év). Az alapoktatás enyhe versenyhátrányt jelent az állam számára, ezen a területen szükség van a nemzeti tanterv modernizálására és az alapfokú oktatást befejezők számának emelésére.

A hatékonyságnövelő tényezők részindex 6 pillérre épül, így vizsgálja a felsőoktatást és szakképzést, az árupiaci hatékonyságot, a munkaerőpiaci hatékonyságot, a pénz- és tőkepiacok fejlettségét, a technológiai háttérrel és a piac méretét.

5. A felsőoktatás és szakképzés mutatói az átlag alatt vannak, s Horvátország meglehetősen alacsony hatékonyságú felsőoktatási és szakképzési rendszerrel bír. Az oktatási intézmények internet-ellátottsága jónak mondható, ellenben javítani kell a középiskolát és szakképző intézményeket elvégzők arányát és a munkaerőpiac igényeihez sokkal gyorsabban alkalmazkodó képzési struktúrára van szüksége versenyképessége növeléséhez. Zágráb jelentős versenyelőnnyel rendelkezik a matematika és reáltudományok terén, 26. helyet elfoglalva a globális versenyképességi index rangsorában.

6. Az árupiaci hatékonyság pilléren belül negatív előjellel szerepel az igen költséges mezőgazdasági politika (139. hely), a kiterjedt és bonyolult adózási rendszer (137. hely) és általában véve a túlszabályozott üzleti szféra. A gazdaság fellendülésének jót tette a helyi verseny fokozása, melyet erősen akadályoznak a monopolhelyzetben lévő nagyvállalatok, a vásárlók igényeinek jobb figyelembe vétele, valamint a külföldi tőkebefektetések számára vonzóbb környezet kialakítása. Ennek egyik fontos eleme a vállalkozások indításának könnyítése már megvalósult – mindössze 6-7 napot vesz igénybe –, s további versenyelőnynek számít a profit relatíve alacsony megadóztatása és a mérsékelt vámtarifák.

7. A munkaerőpiaci hatékonyság teljesen a versenyképesség ellenében ható tényező, ahol a legproblematisabbnak a munkaadók és munkavállalók közötti párbeszéd alacsony foka (133. hely), a merev foglalkoztatási szabályok, a nehézkes alkalmazási eljárások, a magas bérköltségek és az alacsony hatékonyságú munkavégzés tekinthető. A versenyképesség fokozásához elengedhetetlen a munkaerőpiac rugalmasabbá tétele és a magas szintre emelkedő (126. hely) agyelszívás (brain drain) kockázatának csökkentése.

8. A pénz- és tőkepiacok fejlettség pillér esetében a legnagyobb versenyhátrányt a kockázati tőkebefektetés alacsony foka, a pénzügyi szolgáltatások rossz színvonala és a hitelhez jutás nehézsége jelenti.

9. A hatékonyságnövelő tényezők részindex meghatározó pillére a technológiai fejlettség, mely területen jelentős eredményeket tudhat magáénak az ország. Kiemelkedően jó helyet foglal el a világ versenyképességi ranglistáján az internethasználók arányát és a szélessávú internet-előfizetések számát (33. és 36. hely) tekintve, és az átlagosnál lényegesen jobb pozíciót vívott ki magának a korszerű technológiákhoz való hozzáférés tekintetében is. Az állam gyengesége ezen mutató vonatkozásában a külföldi tőkebefektetésekhez kapcsolódó gyenge technológia transzfer, valamint a vállalkozások alacsony technológiai abszorpciós képessége.

10. A piac méretét tekintve Horvátország mind külső, mind belső piacát tekintve közepes méretű állam. A külső piac növeléséhez elengedhetetlen a gazdasági diplomácia nyújtotta lehetőségek jobb kihasználása, továbbá a kereskedelem sikeres integrációja az Európai Unió belső piacához igazodva és a WTO szabályozási rendszeréhez történő harmonizáció.

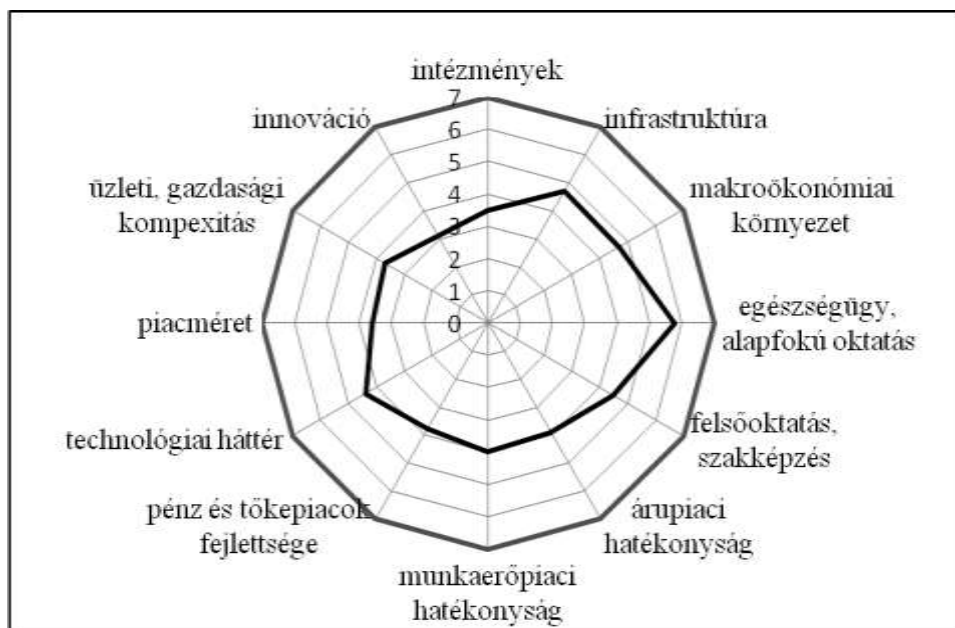
Az innováció és komplexitás részindex két pillér, az üzleti és gazdasági komplexitás és innováció tekintetében vizsgálja Horvátország versenyképességét.

11. Az üzleti és gazdasági komplexitás kapcsán jelentősen növelni szükséges a helyi gazdasági szereplők számát, a gyártási folyamatok minőségét és sokkal nagyobb szerepet kell szánni a klasztereknek a gazdasági folyamatokban.

12. Az innovációs pillér erősítését a fejlett technológiai termékek közbeszerzésének növelésével lehet megvalósítani. További intézkedésekre van szükség a tudósok és mérnökök gazdasági életbe történő bevonására, a kutatás fejlesztés kapcsán az ipar és az egyetemek közötti kapcsolatok erősítésére és a magántőke bevonására. Az innovációs tengely esetében az állam versenyelőnye a tudományos kutatóműhelyekben végzett munka magas színvonala, melynek a gazdasági élettel történő összekapcsolása esetén ezen előny multiplikálódhatna.

A 12 versenyképességi mutató vizsgálat kapcsán sokkal átfogóbb képet nyerhettünk a horvát versenyképességről, annak előnyeiről, hátrányairól és lehetőségeiről. Egyértelműen megállapítható, hogy a hiányosságok háttérében a piacgazdaság megteremtésének befejezetlensége áll, s csakis ezen folyamat végig vitele teszi lehetővé a versenyképesség növelését.

3. ábra
Horvátország versenyképessége a GCI 12 pillére alapján

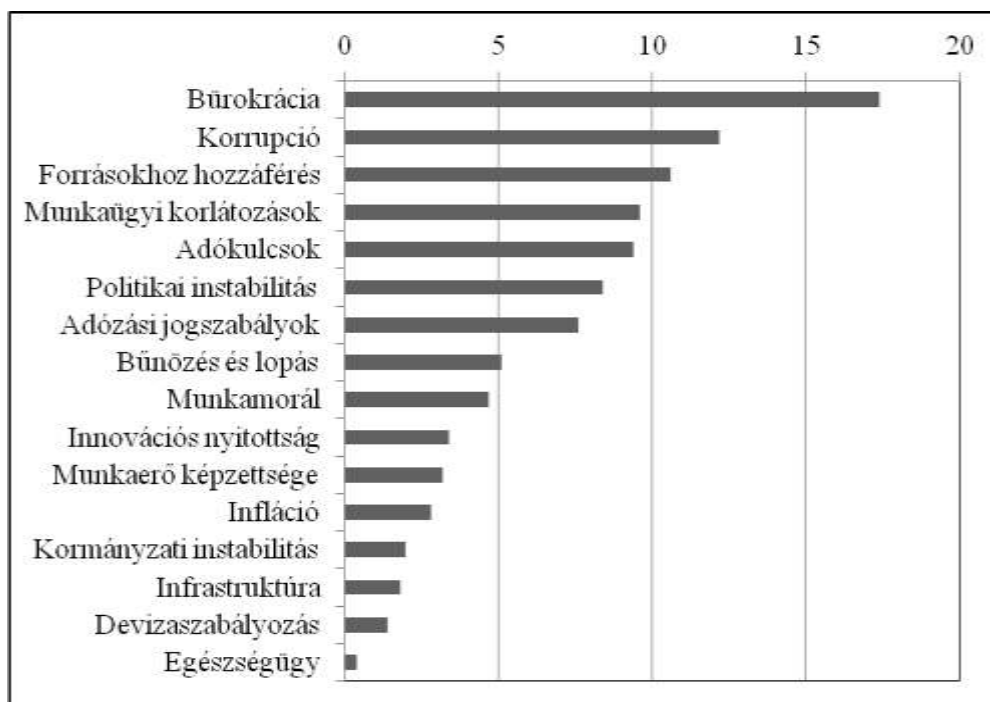

Forrás: World Economic Forum (2012) The Global Competitiveness Report 2012-2013. Geneva alapján saját szerkesztés.

Hasonló eredményeket mutat a WEF azon felmérése is, melyben a fentiekből összeállított listából a megkérdezetteknek ki kellett választaniuk azt az öt tényezőt, amely szerintük a vállalkozásokat leginkább hátráltatja. A válaszadók túlnyomó része olyan, a fundamentumokat érintő faktorokat nevezett meg, mint az állami bürokrácia és a korrupció magas foka, de versenyhátrányként fogalmazódott meg a forrásokhoz való hozzájutás nehézsége, a korántsem vállalkozóbarát adózási jogszabályok és adókulcsok, vagy a munkaügyi előírások.

4. ábra

A vállalkozásokat hátráltató tényezők

Forrás: World Economic Forum (2012) The Global Competitiveness Report 2012-2013.

A Világgazdasági Fórum a 3 részindex és 12 pillér alapján 3 fő típusba sorolja a felmérésben résztvevő 144 államot. A Közép-Kelet- és Délkelet-Európa térségében található országok egyike sem található a versenyképesség legalacsonyabb fokát képviselő tényező vezérelt gazdaságok közé. A fejlettségi szint második fokát jelentő hatékonyság vezérelt államok kategóriába sorolták Horvátország kivételével a Nyugat-Balkán valamennyi vizsgált országát – Albániát, Macedóniát, Montenegrót és Szerbiát –, valamint a 2007-ben csatlakozott Bulgáriát és Romániát. Versenyképesség szempontjából azok az államok képviselik a legfejlettebb szintet, amelyek az ún. innováció vezérelt gazdaságok kategóriába tartoznak, s itt foglal helyet a térségből Ausztria, Csehország, Szlovénia és Szlovákia. Horvátország Magyarországgal és Lengyelországgal együtt átmenetet képez a hatékonyság vezérelt és innováció vezérelt gazdaságok között, ami a térség viszonylatában középszintre helyezi Zágrábot. Ezt támasztja alá, hogy a horvát versenyképességi mutatók pontosan 50%-a tartozik a hatékonyságnövelő tényezők részindexhez, 26,4%-a a fundamentumokhoz, de ezt 23,6%-kal megközelíti az innováció és komplexitás részindex.

Irodalomjegyzék

- Balázs Péter (1998) Szempontok a magyar EU-csatlakozás előny-hátrány mérlegének kidolgozásához. In: *Közgazdasági Szemle*, XLV. évf., 1998. szeptember 835–850.
- Council of the European Union (2011) *Accession Treaty: Treaty concerning the accession of the Republic of Croatia*. Brussels, 13 September 2011. AC 31/11.
- Croatian National Bank (2008b) *Bulletin 137*, Zagreb.
- Croatian National Bank (2008c) *Bulletin 138*, Zagreb.
- Croatian National Bank (2013) *Bulletin 191*. Year XIX, April 2013.

- CROSTAT (2008) Statističke Informacije. Republika Hrvatska Državni Zavod za Statistiku, Zagreb.
- Državni zavod za statistiku (Central Bureau of Statistics) (2007) Statistički ljetopis 2007 (*Statistical Yearbook 2007*).
- European Commission (2004) *Opinion on the Application of Croatia for Membership of the European Union*. Brussels, 20 April 2004. COM (2004) 257 final. 38.
- Government of the Republic of Croatia (2006) *Strategic Development Framework 2006-2013*. Zagreb.
- IMF (2007) *Republic of Croatia: Selected Issues Country Report* No. 07/82 February 2007 Washington, D.C.
- Kušić, Siniša (2006) Croatia: Advancing Political and Economic Transformation. In: *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 6, No. 1, March 2006. 65–81.
- Lőrinczné Bencze Edit (2013) *Az európai uniós bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében*. Aposztróf – KJF, Budapest-Székesfehérvár.
- World Bank (2004) *Croatia Country Assistance Evaluation. Report No. 30714*. Document of the World Bank, November 17, 2004.
[http://lnweb18.worldbank.org/oed/oeddoclib.nsf/24cc3bb1f94ae11c85256808006a0046/b2edf6e666c3014285256f66007439c7/\\$FILE/croatia_cae.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/oed/oeddoclib.nsf/24cc3bb1f94ae11c85256808006a0046/b2edf6e666c3014285256f66007439c7/$FILE/croatia_cae.pdf)
- World Bank (2007) Country Assistance Strategy Progress Report for the Republic of Croatia for the Period FY05 – FY08. Document of the World Bank. Report No. 39641-HR, May 7, 2007.
- World Economic Forum (2005) *The Global Competitiveness Report 2005–2006*. Geneva;
- World Economic Forum (2006) *The Global Competitiveness Report 2006–2007*. Geneva;
- World Economic Forum (2007) *The Global Competitiveness Report 2007–2008*. Geneva.
- World Economic Forum (2008) *The Global Competitiveness Report 2008–2009*. Geneva.
- World Economic Forum (2009) *The Global Competitiveness Report 2009–2010*. Geneva.
- World Economic Forum (2010) *The Global Competitiveness Report 2010–2011*. Geneva.
- World Economic Forum (2011) *The Global Competitiveness Report 2011–2012*. Geneva.
- World Economic Forum (2012) *The Global Competitiveness Report 2012–2013*. Geneva.